

Osmnáct hodin dvacet tři minut, 23. února 1981. V půlkruhovém sále poslanecké sněmovny probíhá hlasování o novém premiérovi, kterým se má za chvíli stát Leopoldo Calvo Sotelo, a nahradit tak Adolfa Suáreze. Ten podal demisi před dvaceti pěti dny a je stále úřadujícím premiérem po téměř pěti letech ve funkci, během nichž země skoncovala s diktaturou a vybudovala demokracii. Poslanci sedí v lavicích rudé barvy, a zatímco čekají, až na ně při hlasování přijde řada, baví se mezi sebou, podřimují nebo se poddávají odpolední malátnosti. Sálem zní jasný hlas tajemníka sněmovny Víctora Carrascala, který od řečnického pultu čte ze seznamu jména poslanců, a ti, když uslyší své jméno, v lavici vstanou a podpoří, či odmítnou slovy ano nebo ne kandidaturu Calva Sotela, nebo se zdrží hlasování. Je to už druhé hlasování a postrádá napětí: v tom prvním, které proběhlo před třemi dny, Calvo Sotelo nezískal podporu absolutní většiny poslanců, ale v druhém mu stačí podpora prosté většiny, takže – vzhledem k tomu, že tuto většinu má zajištěnou – pokud se nestane něco nepředvídaného, bude kandidát za pár minut zvolen předsedou vlády.

Ale něco nepředvídaného se stane. Víctor Carrascal přečte jméno José Nasarre de Letosa Conde, který hlasuje ano; pak přečte jméno Carlos Navarrete Merino, který hlasuje ne, pak přečte jméno Manuel Núñez Encabo, a v tom okamžiku se ozve nezvyklý hluk, snad výkřik, přicházející od pravého vchodu do sálu, a Núñez Encabo nehlasuje, nebo jeho hlasování není slyšet, nebo se ztratí ve zmateném údivu poslanců, z nichž někteří se dívají jeden na druhého, aby se ujistili, zda mají věřit či nevěřit svému sluchu, zatímco jiní se postaví v lavicích a snaží se zjistit, co se děje; spíš ze zvědavosti než se

znepokojením. Jasný a zneklidněný hlas tajemníka sněmovny se zeptá: „Co se děje?“, tajemník něco zamumlá a zeptá se znovu: „Co se děje?“ a ve stejnou chvíli vejde pravými dveřmi do sálu dveřník v uniformě, rychlými kroky přejde ústřední půlkruh sálu, kde sedí stenografové, a začne stoupat po schodech k poslaneckým lavicím. V půli cesty se zastaví, vymění si pár slov s jedním z poslanců a otočí se. Poté vystoupí o další tři schody a znovu se otočí. V tu chvíli je slyšet druhý, neurčitý výkřik, přicházející od levého vstupu do sálu, a poté třetí, také nesrozumitelný, a řada poslanců – a všichni stenografové a také dveřník – se otočí směrem k levému vchodu.

Úhel záběru se mění, druhá kamera zabere levé křídlo sálu: s pistolí v ruce a vyzývavým výrazem stoupá po schodišti směrem k předsednické tribuně podplukovník Civilní gardy¹ Antonio Tejero, projde kolem tajemníka a postaví se vedle předsedy sněmovny Landelina Lavilla, který se na něj nevěřícně dívá. Podplukovník zakřičí: „Nikdo ani hnout! Zachovejte klid!“, a pak uběhne několik magických vteřin, kdy se nic neděje a nikdo se nepohne a nezdá se, že by se mělo něco dít nebo někomu něco stát, je pouze ticho. Záběr se změní, ale ticho trvá: podplukovník zmizí, protože první kamera zabere pravé křídlo sálu, kde si všichni poslanci, kteří si předtím stoupli, zase sedají a jediný, kdo zůstane stát, je generál Manuel Gutiérrez Mellado, místopředseda úřadující vlády. Adolfo Suárez vedle něj stále sedí ve svém premiérském křesle, trup nakloněný kupředu, jednou rukou svírá opěradlo, jako by se i on právě chystal vstát. Následující čtyři výkřiky, zřetelné a nezpochybnitelné, pak kouzlo zruší: někdo křičí „Ticho!“,

1/ Civilní garda (Guardia Civil) – španělská ozbrojená policejní složka, založená v roce 1844, existuje i dnes v demokratickém Španělsku paralelně vedle běžné policie. Za vlády generála Franca se stala jednou z opor diktatury, podílela se na represích proti politickým oponentům, její členové a úřady byli častým cílem teroristických útoků ETA. Pozn. překl.

někdo křičí „Nikdo ani hnout!“, někdo křičí „K zemi!“, někdo křičí „Všichni na zem!“. Sál spěšně poslechne: dveřník a stenografové si kleknou vedle stolu, několik poslanců se schoulí do svých křesel. Generál Gutiérrez Mellado však vyrazí směrem k rebelujícímu podplukovníkovi, zatímco premiér Suárez ho chytá za sako a marně se ho snaží zadržet. Teď se podplukovník Tejero znovu objeví v záběru, sestupuje po schodech od řečnické tribuny, ale v půli cesty se zastaví, zaskočený nebo zastrašený přítomností generála Gutiérreze Mellada, který k němu kráčí a rozhodnými gesty ho žádá, aby okamžitě opustil sál – když vtom pravými dveřmi do místnosti vrazí tři gardisté a vrhnou se na starého vyzáblého generála, strkají do něj, chytají ho za sako, cloumají s ním, téměř ho srazí na zem. Premiér Suárez vstane z křesla a míří za svým místopředsedou; podplukovník stojí v půli schodiště, rozhoduje se, má-li sejít až dolů, a pozoruje scénu. V tu chvíli se ozve první výstřel; potom se ozve druhý výstřel a premiér Suárez popadne generála Gutiérreze Mellada za paži. Generál stojí neohroženě proti gardistovi, který mu gesty a křikem rozkazuje, aby si lehl na zem. Poté zazní třetí výstřel a generál Gutiérrez Mellado, aniž by spustil pohled z gardisty, paži prudce vytrhne z premiérova sevření; pak se rozpoutá střelba. Zatímco kulky vykusují ze stropu kusy omítky a stenografové a dveřník se jeden po druhém schovávají pod stůl a poslanecké lavice pohltní poslance, až už není vidět ani jediného, starý generál zůstane stát uprostřed střelby ze samopalů, s rukama svěšenýma podél těla a s pohledem upřeným na gardisty, kteří neuposlechli jeho rozkazu a nepřestávají střílet. Premiér Suárez se pomalu vrací na své místo, posadí se, opře se zády o křeslo a zůstane tam, lehce nakloněný doprava, osamocení, jako socha a přízrak uprostřed rudé pouště prázdných poslaneckých lavic.

To je ten obraz. To je to gesto, to průzračné gesto, které v sobě skrývá mnoho dalších gest.

Na konci roku 1989, když se politická kariéra Adolfa Suáreze chýlila ke konci, Hans Magnus Enzensberger oslavil ve svém eseji zrození nového typu hrdiny: hrdiny ústupu. Podle Enzensbergera zrodily diktatury 20. století oproti klasickému hrdinovi, tedy vítězi a dobyvateli, moderního hrdinu, který je hrdinou rezignace, boření a demontáže: první je idealistou jasných a nezlomných zásad; druhý je pochybný mistr intrik a vyjednávání; první završuje svůj úspěch obsazením pozic, druhý tím, že je opouští a sám sobě podkopává půdu pod nohama. Proto je hrdina ústupu nejen hrdinou politickým: je také hrdinou morálním. Enzensberger uvádí tři příklady tohoto nového typu hrdiny. Jedním je Michail Gorbačov, který se v té době pokoušel rozložit Sovětský svaz; dalším Wojciech Jaruzelski, který v roce 1981 zabránil sovětské invazi do Polska; a dalším Adolfo Suárez, který rozložil frankismus. Adolfo Suárez, a hrdina? A hrdina nejen politický, ale i morální? Jak pravice, tak levice měly problém ho skousnout. Levice nezapomněla – a neměla proč zapomínat –, že ač se Suárez od určité chvíle snažil být pokrokovým politikem a do jisté míry se mu to podařilo, byl po mnoho let věrným spolupracovníkem frankismu a dokonalým prototypem kariéristy, jakým institucionalizovaná frankistická korupce přála. Pravice nezapomínala – neměla by zapomenout –, že se Suárez k pravici nikdy nepřihlásil, že řada politických kroků, které udělal

nebo hájil, nebyla pravicová a že žádný španělský politik druhé poloviny 20. století ji nerozlítíl tak jako on. Byl tedy Suárez hrdinou středu, oné politické chiméry, kterou stvořil, aby mohl posbírat hlasy zprava i zleva? To není možné, vždyť ta chiméra se rozplynula, hned jak Suárez opustil politiku a možná ještě dřív, tak jako zmizí kouzlo, když ze scény odejde kouzelník. Dnes, dvacet let od chvíle, kdy Enzensberger vyslovil tento názor, kdy Suáreze zdrtila nemoc a na jeho osobu se valí chvála ze všech stran, možná protože už nikomu nevadí, mu španělská vládnoucí garnitura svorně přisuzuje význačnou roli při zakládání demokracie. Ale jedna věc je účastnit se zakládání demokracie, a druhá být hrdinou demokracie. Byl jím? Má Enzensberger pravdu? A jestliže na chvíli zapomeneme, že nikdo nebývá hrdinou pro své současníky, a hypoteticky dáme Enzensbergerovi za pravdu, nemá Suárezovo gesto z večera 23. února 1981 hodnotu zakládajícího gesta demokracie? Není Suárezovo gesto znakem Suáreze jako hrdiny ústupu?

Nejprve je třeba říct, že to není prázdné gesto. Suárezovo gesto je gesto, které má význam, i kdybychom přesně nevěděli jaký. A stejně tak mají význam a nejsou prázdná gesta všech ostatních poslanců, kteří – kromě Gutiérreze Mellada a Santiaga Carrilla – místo aby zůstali během střelby sedět, uposlechli příkazů pučistů a ukryli se pod lavicemi. Gesto všech těchto poslanců, nic si nenalhávejme, je gesto nepřiliš elegantní, k němuž se žádný z přítomných oprávněně nemá velkou chuť vracet, ačkoli jeden z nich – rezervovaný a vážený Leopoldo Calvo Sotelo – neváhal označit rudou poušť prázdných poslaneckých lavic za obraz diskreditace parlamentu. Nejzjevnější gesto, obsažené v Suárezově gestu, je gesto odvahy. Ta odvaha je pozoruhodná: všichni, kdo ty chvíle v parlamentu zažili, si pamatují na apokalyptický hřmot střelby ze samopalů ve stísněném prostoru sálu, na panický strach z hrozící smrti, na jistotu, že tento

Armagedon – tak to popisuje Alfonso Guerra, druhý muž socialistů, který seděl naproti Suárezovi – nemůže skončit jinak než masakrem. A stejně jisti si tím byli televizní technici a vedení štábu, kteří scénu sledovali v přímém přenosu ze studia v Prado del Rey. Toho dne bylo v sále kolem tří set padesáti poslanců, z nichž někteří – například Simón Sánchez Montero nebo Gregorio López Raimundo – prokázali statečnost v ilegalitě a ve frankistickém žaláři. Nevím, zda jim lze něco vyčítat: ať se na to díváme jakkoli, zůstat sedět uprostřed oné ozbrojené šarvátky byla troufalost hraničící s touhou po mučednictví. V době války, v žáru boje, kdy na přemýšlení není moc času, není taková troufalost neobvyklá; ale v době míru a ve velebném poklidu, typickém pro zasedání parlamentu ano. Dodávám, že soudě podle záběrů, není Suárezova troufalost vedena instinktem, ale rozumem. Když zazní první výstřel, Suárez stojí na nohou; když zazní druhý výstřel, snaží se přivést generála Gutiérrezre Mellada zpátky do lavice; když zazní třetí výstřel a rozpoutá se střelba, posadí se, uvelebí se v křesle, opře se a čeká, až střelba skončí, nebo až ho kulka zabije. Je to táhlé, rozvážné gesto; vypadá jako dopředu nazkoušené a možná jistým způsobem i bylo: lidé, kteří v té době byli se Suárezem v častém kontaktu, tvrdí, že se už dlouho připravoval na násilný konec, jako by ho pronásledovala jakási temná předtucha (už několik měsíců nosil v kapse malou pistoli a během podzimu a zimy ho ne jeden návštěvník v paláci Moncloa, sídle premiéra, slyšel říkat: „Odsud mě dostanou, jen když mě porazí ve volbách, nebo nohama napřed.“). Je možné, že s něčím podobným počítal, ale v žádném případě není snadné se na takovou smrt připravit, a hlavně není snadné neochabnout, když ten okamžik přijde.

Je-li Suárezovo gesto gestem odvahy, pak je i gestem ušlechtilosti, protože jak říká Ernest Hemingway, každé gesto odvahy je projevem ušlechtilosti v podmínkách nátlaku. V tomto

smyslu se jedná o kladné gesto; v jiném smyslu je to gesto záporné, protože každé gesto odvahy je, jak říká Albert Camus, projevem vzpoury člověka, který říká ne. V obou případech je to svrchovaně svobodné gesto, což nijak nevyklučuje, že to je i gesto teatrální: gesto člověka, který hraje určitou roli. Pokud se nemýlím, vyšlo pouze pár románů, jejichž hlavním tématem je puč 23. února. Jako romány nejsou nijak výjimečné, ale jeden z nich je výjimečný tím, že jeho autorem je novinář Josep Melià, sžíravý kritik Suáreze do doby, než se stal jedním z jeho nejbližších spolupracovníků. Jako spisovatel se Melià v určitém bodě svého vyprávění ptá, co asi bylo to první, nač Suárez myslel, když uslyšel výstřel v sále. A odpoví si: na titulní stranu zitéjších *The New York Times*. Může to znít jako nevinná, nebo naopak zlomyslná odpověď, je však míněna upřímně; mně se zdá především výstižná. Jako každý čistokrevný politik byl Suárez dokonalý herec. Mladý, atletické postavy, mimořádně hezký a vždy oblečen s pečlivostí maloměstského šviháka, což okouzlovalo matky z pravicových rodin a budilo posměch levicových novinářů: dvouřadé sako se zlatými knoflíky, tmavošedé kalhoty, bleděmodrá košile a tmavomodrá kravatka. Suárez vědomě využíval svého kennedyovského šarmu, politiku chápal jako výpravny velkofilm a dlouhá léta práce ve španělské televizi ho naučila tomu, že realita už není to, co obrazy vytváří, realitou jsou vytvořené obrazy. Několik dní před 23. únorem, v nejdramatičtějším okamžiku svého politického života, kdy úzké skupince spolustraníků oznamoval svou demisi na funkci premiéra, neodpustil si Suárez, nenapravitelný herec hlavních úloh, vsunout do své řeči poznámku: „Uvědomujete si to?“ řekl jim. „Zpráva o mé demisi bude na první stránce všech světových novin.“ Večer 23. února 1981 nebyl jen nejdramatičtějším večerem jeho politického života, ale nejdramatičtějším večerem jeho života vůbec. A navzdory tomu (nebo právě proto) je

možné, že zatímco kolem něj svištěly v sále kulky, jeho intuice, zdokonalená léty hvězdné politické kariéry, mu okamžitě vyjevila, že ať má v tomto barbarském představení nakonec sehrát jakoukoli úlohu, nikdy už nebude hrát před tak pozorným a početným publikem. Jestli tomu tak bylo, intuice ho nezklamala: následujícího dne zabírala jeho fotografie hlavní místo na titulní straně *The New York Times* a všech dalších novin i televizních obrazovek světa. Proto je Suárezovo gesto gestem člověka, který pózuje. Tak to vidí Melià. Ale když se nad tím pořádně zamyslíme, možná jeho myšlenice ještě něco chybí: možná Suárez onoho večera nepózoval jen pro noviny a televize, tak jak to od oné chvíle ve svém politickém životě dál dělal – jako by právě v tom okamžiku věděl, kdo opravdu je – možná tehdy Suárez pózoval i pro historii.

To je možná další gesto, které se v jeho gestu skrývá: gesto tak říkajíc posmrtné. Protože faktem je, že alespoň pro jeho hlavní strůjce nebyl puč 23. února namířen přímo proti demokracii: byl to puč proti Adolfu Suárezovi. Nebo raději: byl to puč proti demokracii, kterou pro ně Adolfo Suárez ztělesňoval. To Suárez pochopil až o několik hodin či dní později, ale ani v těch prvních vteřinách si nemohl neuvědomovat, že žádný politik za téměř pět let demokracie nevyvolával v pučistech takovou nenávist jako on, a potěče-li ten večer ve sněmovně krev, bude to ta jeho. Možná je tohle vysvětlení jeho gesta: jakmile Suárez uslyšel první výstřel, věděl, že se smrti nevyhne, věděl, že už je mrtvý. Uznávám, že je to trapné vysvětlení, které nevkusně spojuje nadsázku s melodramatem. Ale kvůli tomu nemusí být nepravdivé, a to především proto, že ve své podstatě zůstává Suárezovo gesto gestem melodramatické nadsázky, charakteristické pro člověka, jenž temperamentem tíhne jak ke komedii, tak k tragédii a melodramatu. Suárez by toto vysvětlení jistě odmítl. Také kdykoli se ho někdo na motiv

jeho gesta zeptal, dostal vždy stejnou odpověď: Protože jsem byl stále předsedou vlády a předseda vlády si nemůže ležat na zem. Taková odpověď, podle mě upřímná, je předvídatelná a odhaluje velmi významný Suárezův rys, totiž posvátnou oddanost moci, přehnanou úctu k úřadu, který zastával. Zároveň to není vychloubačná odpověď. Dopředu předpokládá, že kdyby tehdy nebyl stále premiérem, choval by se stejně obezřetně jako jeho kolegové a skryl by se před výstřely pod lavicí. Ale navíc, nebo především je to odpověď nedostatečná: zapomíná na to, že všichni zbylí poslanci zastupovali svrchovanou moc lidu stejným právem jako on, nemluvě o Leopoldu Calvu Sotelovi, který měl být premiérem jmenován toho večera, o Felipem Gonzálezovi, který se jím měl stát za půldruhého roku. Nebo o Manuelu Fragovi, který o úřad premiéra usiloval, nebo o Landelinu Lavillovi, který byl předsedou sněmovny, či o Agustínu Rodríguezovi Sahagúnovi, který byl ministrem obrany a zodpovídal za armádu. Ať je tomu jakkoli, jedno je mimo veškerou pochybnost: Suárezovo gesto není mohutným gestem člověka, čelícího protivenství na vrcholu svých sil, ale gesto člověka politicky vyřízeného a lidsky zničeného, který už několik měsíců cítí, že politická třída jako jeden muž proti němu konspiruje, a který nyní patrně také cítí, že bouřlivý vpád odbojných gardistů do sálu sněmovny je výsledkem onoho všeobecného spiknutí.